Cover Page

INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY EDUCATIONAL RESEARCH
ISSN:2277-7881(Print); IMPACT FACTOR :10.16(2026); IC VALUE:5.16; ISI VALUE:2.286
Peer-Peer Reviewed, Refereed & Open Access International Journal - As per UGC Norms
(Fulfilled Suggests Parameters of UGC by IJMER)
Volume:15, Issue:6(3), June 2026
Scopus Review ID: A2B96D3ACF3FEA2A
Article Received: Reviewed: Accepted
Publisher: Sucharitha Publication, India
Online Copy of Article Publication Available: www.ijmer.in

బౌద్ధ, దళితసాహిత్యాల్లో తులనాత్మక మానసిక విశ్లేషణ

డా. పులివర్తి రమేష్
హైదరాబాద్ విశ్వవిద్యాలయం
పరిశోధకులు

ఉపోద్ఘాతం:

బౌద్ధ ధర్మపదంలోని 'చిత్తవగ్గము' (చిత్తవర్గం) అందించిన మనోవైజ్ఞానిక సూత్రాలను, తెలుగు దళిత సాహిత్యంలో కన్పించే సామాజిక-మానసిక స్థితిగతులతో పోలుస్తూ వివరించే ప్రయత్నం ఈ వ్యాసం

వివరణ:

ధమ్మపదంలో చిత్తవర్గంలో బాణం తయారుచేసేవాడు వంకరగా ఉన్న బాణాన్ని ఎలాగైతే నిటారుగా చేస్తాడో, మేధావి తన అస్థిరమైన ఆలోచనలను క్రమశిక్షణతో సరైన మార్గంలో మలచుకుంటాడని వివరించబడింది. దళిత సాహిత్యంలో ప్రధానంగా కన్పించే 'ఆత్మగౌరవం' అనే అంశం ఇక్కడ కీలకం. కుల వ్యవస్థ వల్ల కలిగిన 'హీనభావం' అనే మానసిక వంకరను తొలగించి, దళితుని మనస్సును ఆత్మగౌరవ దిశగా నిటారుగా మార్చడానికి దళిత కవులు ప్రయత్నించారు. గుర్రం జాషువా రచించిన 'గబ్బిలం': సామాజిక వివక్ష వల్ల కలిగిన వేదనను బాణం వంటి నిశితమైన విమర్శతో ఆత్మగౌరవ చైతన్యంగా మార్చడం ఇందులో కనిపిస్తుంది. సతీష్ చందర్ రచించిన 'పంచమ వేదం': అణచివేతకు గురైన మనస్సును జ్ఞానంతో ఎలా నిటారుగా మార్చుకోవచ్చో ఈ కవిత్వం ప్రతిబింబిస్తుంది.

నీటి నుండి బయటకు తీసిన చేప ఎలాగైతే విలవిల్లాడుతుందో, మనస్సు కూడా పరిధి నుండి బయటపడటానికి అంతగా అలజడి చెందుతుందని చిత్తవర్గం చెబుతోంది. కుల వివక్ష అనే నిచ్చెన మెట్ల వ్యవస్థ సామాజిక క్రమం నుండి బయటపడి, స్వేచ్ఛాయుతమైన సమాజంలోకి వెళ్లాలని తపించే దళిత మనస్సు ఈ 'చేప' తపనతో సమానం. ఎండ్లూరి సుధాకర్ రచించిన 'కొత్త గబ్బిలం': నిచ్చెనమెట్ల వ్యవస్థను వదిలి కొత్త ప్రపంచం కోసం మనస్సు పడే ఆవేదనను చిత్రించింది. శివసాగర్ కవిత్వం గమనిస్తే విముక్తి కోసం పరితపించే సామాజిక మనస్తత్వాన్ని విప్లవాత్మక కోణంలో వివరించబడినట్లుగా

అతివేగంగా కదిలే, ఇష్టం వచ్చినట్లు తిరిగే మనస్సును అదుపు చేయడం శ్రేయస్కరమని, శిక్షణ పొందిన మనస్సు మాత్రమే నిజమైన సుఖాన్ని ఇస్తుందని బౌద్ధం చెబుతుంది. దళిత సాహిత్యం కేవలం ఆవేశం మీద కాకుండా, ఆలోచన మీద (మేధో శిక్షణ) ఆధారపడి నిర్మించబడింది. సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్ చెప్పిన అహం (Ego) మరియు యిద్ (Id) సిద్ధాంతాల వలె, దళిత మేధావులు తమ ఆవేదనను క్రమబద్ధీకరించి సామాజిక మార్పు వైపు మళ్లించారు. డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్ రచనలు: "బోధించు, సమీకరించు, పోరాడు" అనే నినాదం మనస్సును మేధోపరంగా సిద్ధం చేసి (Mindfulness), సామాజిక మార్పు కోసం వాడటమే అవుతుంది. బోయి భీమన్న 'పాలేరు'లో శ్రమ జీవి మనస్సును చదువు ద్వారా ఎలా ఉన్నతంగా మార్చుకోవచ్చో ఈ నాటకం వివరిస్తుంది.

శరీరం మట్టి పాత్ర వలె పెళుసైనదని గ్రహించి, మనస్సును ఒక బలమైన కోటలా నిర్మించుకుని, 'ప్రజ్ఞ' అనే ఆయుధంతో అజ్ఞానాన్ని జయించాలని చిత్తవగ్గ బోధిస్తుంది. దళిత సాహిత్యంలో శరీరం తరచుగా వివక్షకు గురైనప్పటికీ, చైతన్యం పొందిన 'ప్రజ్ఞ' ద్వారా ఆ వివక్షను ఎదిరించే శక్తి కనిపిస్తుంది. కత్తి పద్మారావు 'బౌద్ధ దర్శనం': బౌద్ధ ప్రజ్ఞావాదం దళిత మనస్తత్వాన్ని ఎలా ప్రభావితం చేసిందో ఈ గ్రంథం వివరిస్తుంది. పైడి తెరేష్ బాబు 'అల్పపీడనం': వివక్షను ఎదుర్కోవడానికి కావలసిన మానసిక దృఢత్వాన్ని ఈ కవిత్వం అందిస్తుంది.

Cover Page

INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY EDUCATIONAL RESEARCH
ISSN:2277-7881(Print); IMPACT FACTOR :10.16(2026); IC VALUE:5.16; ISI VALUE:2.286
Peer-Peer Reviewed, Refereed & Open Access International Journal - As per UGC Norms
(Fulfilled Suggests Parameters of UGC by IJMER)
Volume:15, Issue:6(3), June 2026
Scopus Review ID: A2B96D3ACF3FEA2A
Article Received: Reviewed: Accepted
Publisher: Sucharitha Publication, India
Online Copy of Article Publication Available: www.ijmer.in

తల్లిదండ్రులు చేయలేనంత మేలును సుశిక్షితమైన మనస్సు మనిషికి కలిగిస్తుందని చిత్తవగ్గ స్పష్టం చేస్తుంది. దళిత సాహిత్యంలో 'జ్ఞానమే సర్వస్వం'. కుల అణచివేతకు గురవుతున్న వ్యక్తికి అతని స్వంత 'చైతన్యవంతమైన మనస్సు' ఇచ్చే ధైర్యం, మార్గదర్శకత్వం మరే ఇతర బంధుత్వం కూడా ఇవ్వలేదని దళిత మేధావులు విశ్వసిస్తారు. చలసాని ప్రసాద్ సంకలనాలు: దళిత సాహిత్య ఉద్యమంలో చైతన్యం పొందిన మనస్సు ఎలా సామాజిక విప్లవానికి దారితీసిందో వివరిస్తాయి.

ముగింపు

ధమ్మపదంలోని చిత్తవగ్గలో చెప్పబడినట్లు, తల్లిదండ్రుల కంటే కూడా సుశిక్షితమైన మనస్సు మనిషికి గొప్ప మేలు చేస్తుంది. దళిత సాహిత్యం కూడా ఇదే సూత్రాన్ని అనుసరిస్తూ, బాహ్య విముక్తి కంటే ముందే మానసిక విముక్తిని, ప్రజ్ఞా చైతన్యాన్ని కోరుకుంటుంది. బాహ్య ప్రపంచాన్ని జయించడం కంటే, సొంత మనస్సును జయించి, ధర్మబద్ధమైన మనస్సుతో జీవించడమే అత్యున్నత విజయం అని ఈ విశ్లేషణ ద్వారా స్పష్టమవుతోంది.

ఆధారగ్రంధాలు:

1. బుద్ధరక్షిత ఆచార్య అనువాదం - "The Dhammapada: The Buddha's Path to Freedom".
2. దళిత సాహిత్య తత్వం" - డా. కత్తి పద్మారావు
3. బౌద్ధ దర్శనం" - డా. కత్తి పద్మారావు
4. The Buddha and His Dhamma" - డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్
5. డా. జి. లక్ష్మీనరసయ్య వ్యాసాలు
6. **Shodhganga (శోధగంగ):** 'Dalit Literature and Buddhism